

AGATA KOBYLKA¹, JAKUB WALCZAK²,

Zagrody edukacyjne jako narzędzie edukacji realizowanej w gospodarstwach rolnych

Educational farms as a tool for education conducted on agricultural farms

Abstrakt: Edukacja pozaformalna realizowana w zagrodach edukacyjnych na obszarach wiejskich uzupełnia formalny system oświaty, wykorzystując autentyczne zasoby gospodarstw rolnych do polisensorycznego uczenia się. Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych (OSZE), utworzona w 2011 r. przez Centrum Doradztwa Rolniczego, liczy obecnie 382 podmioty i charakteryzuje się dynamicznym wzrostem (+13,5% w 2025 r.). Oferta edukacyjna (1–8 godz.) realizuje priorytety: produkcję roślinno-zwierzęcą, przetwórstwo, ekologię i dziedzictwo kulturowe poprzez aktywizujące metody (np. „od ziarna do chleba”). Badania własne (desk research dla 382 zagród oraz ankieta skierowana do koordynatorów wojewódzkich OSZE ze stopą zwrotu wynoszącą 57%) potwierdziły dominujące cele: popularyzację wiedzy o rolnictwie i kształtowanie świadomości konsumenckiej, wysoką skuteczność wobec dzieci szkolnych oraz deficyty oferty dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami. Głównymi barierami są czynniki ekonomiczno-legislacyjne (brak stabilnego finansowania), przy wystarczających zasobach wewnętrznych. Hipotezy badawcze zweryfikowano pozytywnie: H1 – przywracanie relacji społeczeństwo-rolnictwo; H2 – dominacja barier zewnętrznych. Kluczowe rekomendacje obejmują uproszczenie regulacji prawnych, integrację z systemem oświaty oraz rozwój sieciowania i promocji.

Słowa kluczowe: zagrody edukacyjne, OSZE, edukacja pozaformalna, rolnictwo społeczne

WSTĘP

Współczesna polska wieś ewoluje od przestrzeni stricte produkcyjnej w kierunku modelu wielofunkcyjnego, w którym rolnictwo staje się fundamentem dla rozwoju usług społecznych i edukacyjnych [Bogusz i Kania 2016, Czapiewska 2018]. Edukacja pozaformalna realizowana na obszarach wiejskich zyskuje strategiczne znaczenie jako niezbędne uzupełnienie formalnego systemu oświaty [Sajdera

¹ Katedra Turystyki i Rekreacji, Wydział Agrobiotechnologii, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Polska, ul. Akademicka 15, 20–905 Lublin, Polska, <https://orcid.org/0000-0002-3042-6577>; autor korespondencyjny: agata.kobylka@up.edu.pl

² Studenckie Koło Naukowe Turystyczno-Krajoznawcze, Katedra Turystyki i Rekreacji, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, ul. Akademicka 15, 20-905 Lublin, Polska, <https://orcid.org/0009-0002-5684-3325>

2020]. Wykorzystuje ona naturalne zasoby gospodarstw rolnych – pola uprawne, inwentarz żywy oraz autentyczne procesy wytwórcze – do immersyjnego i polisensorycznego uczenia się, które angażuje wszystkie zmysły uczestników [Kmita-Dziasek i in. 2011, Sikorska-Wolak i Zawadka 2018, Marcysiak i in. 2023].

Rosnące zapotrzebowanie na usługi edukacyjne w gospodarstwie rolnym jest odpowiedzią na zjawisko tzw. nieuwagi społecznej wobec rolnictwa oraz postępujący zanik wiedzy o pochodzeniu żywności wśród dzieci i młodzieży [Barwicka 2018, Marcysiak 2024]. W sytuacji, gdy procesy produkcji rolnej stają się dla konsumentów „niewidzialne”, gospodarstwa edukacyjne stwarzają unikalną okazję do budowania bezpośredniej relacji społeczeństwa z rolnictwem [Kmita-Dziasek 2022b, Marcysiak i in. 2023]. Edukacja ta nie jest zwykłym przeniesieniem lekcji poza mury szkoły, lecz procesem „uczenia się w działaniu”, w którym uczestnicy odkrywają pełny łańcuch dostaw „od pola do stołu” w autentycznym środowisku pracy rolnika [Kmita-Dziasek 2014, Marcysiak 2024].

Koncepcja narodziła się w XXI w. wśród gospodarstw ekologicznych, które dostrzegły dydaktyczny potencjał swoich zasobów, a kluczowym etapem stało się utworzenie Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych (OSZE) w 2011 r. z inicjatywy Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie [Bogusz i Kmita-Dziasek 2015, Kmita-Dziasek i Bogusz 2017, Sajdera 2020]. Zgodnie z przyjętą definicją „zagroda edukacyjna” to przedsięwzięcie prowadzone przez mieszkańca wsi na obszarach wiejskich, wykorzystujące zwierzęta gospodarskie lub uprawy rolnicze i realizujące programy dydaktyczne w zakresie produkcji roślinnej, zwierzęcej, przetwórstwa produktów rolnych, dziedzictwa kulturowego lub świadomości ekologicznej [Kmita-Dziasek 2011, Mitura i Buczek-Kowalik 2016, Kmita-Dziasek 2022a]. Od 2014 r. nazwa ta jest zastrzeżonym znakiem towarowym, co sprzyja profesjonalizacji usług i budowie silnej marki na rynku turystyki wiejskiej [Kmita-Dziasek i Bogusz 2017, Wyśiński 2023, Nazar i Krzysztof 2024].

Głównymi celami funkcjonowania sieci OSZE są: podniesienie prestiżu zawodu rolnika, upowszechnienie wiedzy o pochodzeniu żywności, zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi [Wiśniewska 2023] oraz dywersyfikacja dochodów gospodarstw rolnych [Kmita-Dziasek 2022b, Zawadka i in. 2023]. Oferta zagród edukacyjnych wykazuje wysoką komplementarność z podstawą programową wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego, umożliwiając realizację treści z zakresu biologii, przyrody czy wiedzy o społeczeństwie w warunkach naturalnych [Sajdera 2022, Wojciechowska-Solis i in. 2024]. Dzięki współpracy z Ministerstwem Edukacji i Nauki, m.in. w ramach programu „Poznaj Polskę”, zagrody stały się ważnym punktem na mapie szkolnej turystyki edukacyjnej [Sajdera 2022, Marcysiak i in. 2023].

Celem badań jest ocena funkcjonowania i dynamiki rozwoju Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych jako narzędzia edukacji realizowanej w gospodarstwach rolnych, a także identyfikacja ich ról dydaktycznych, barier rozwojowych oraz stopnia integracji z instytucjami otoczenia rolnictwa i oświaty. Koncentrując się na teoretycznych założeniach funkcjonowania sieci, określono hipotezy:

H1: Działalność zagród edukacyjnych stanowi istotne ogniwo w procesie przywracania bezpośredniej relacji społeczeństwa z rolnictwem, umożliwiając skuteczne kształtowanie postaw prośrodowiskowych i konsumenckich poprzez naukę w autentycznym środowisku pracy rolnika.

H2: Główną barierą hamującą rozwój edukacyjnej funkcji gospodarstw rolnych są czynniki ekonomiczno-legislacyjne o charakterze zewnętrznym (brak stabilnego finansowania i niejednoznaczność przepisów), podczas gdy zasoby merytoryczne i infrastrukturalne rolników są oceniane jako wystarczające i nie stanowią istotnej przeszkody w prowadzeniu tej działalności.

MATERIAŁ I METODY

W badaniach posłużono się metodą desk research, polegającą na analizie danych zastanych. Materiał badawczy stanowiły dane pozyskane od Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie. Badaniami objęto wszystkie funkcjonujące na terenie kraju zagrody edukacyjne zrzeszone w Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych (OSZE), czyli 382 podmioty (stan na 20.02.2026). W analizie skupiono się przede wszystkim na dynamice liczby zagród edukacyjnych w ostatnich latach oraz ich regionalnym rozmieszczeniu w układzie województw. W tworzeniu i funkcjonowaniu OSZE uczestniczą wszystkie wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, które pełnią rolę instytucji wspierających rozwój tej inicjatywy. Przy każdym z nich działają wojewódzcy koordynatorzy odpowiedzialni za współpracę z gospodarstwami oraz rekomendowanie ich do włączenia do Sieci. W większości województw funkcję tę pełni jedna osoba, jednak w niektórych regionach liczba koordynatorów jest większa. W województwie lubelskim funkcję tę pełnią trzy osoby, natomiast w województwach wielkopolskim, mazowieckim, dolnośląskim, śląskim oraz warmińsko-mazurskim po dwie osoby. Łącznie w skali kraju funkcję koordynatorów pełnią 23 osoby.

Drugą część badań przeprowadzono z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki ankiety. Kwestionariusz ankiety skierowano do wszystkich wojewódzkich koordynatorów zagród edukacyjnych i rozesłano drogą mailową (N = 23). Odpowiedzi udzieliło 13 osób (57%), reprezentujących łącznie 11 województw (69%) (w dwóch województwach – mazowieckim oraz lubelskim – odpowiedzi udzieliło po dwóch koordynatorów). Ankieta składała się z 12 pytań zamkniętych i otwartych. W pytaniach zamkniętych zastosowano głównie pięciostopniową skalę Likerta (od „zdecydowanie nie” do „zdecydowanie tak”). Pytania dotyczyły przede wszystkim celów i funkcji edukacyjnych zagród, współpracy i sieciowania między podmiotami, wyzwań związanych z ich funkcjonowaniem oraz perspektyw dalszego rozwoju tej formy działalności. Uzyskane odpowiedzi analizowano przede wszystkim w ujęciu zbiorczym, bez identyfikacji poszczególnych respondentów lub województw. Uzyskane wyniki opracowano z wykorzystaniem podstawowych miar statystyki opisowej, takich jak odsetki odpowiedzi, średnia arytmetyczna, odchylenie standardowe, współczynnik asymetrii oraz współczynnik zmienności.

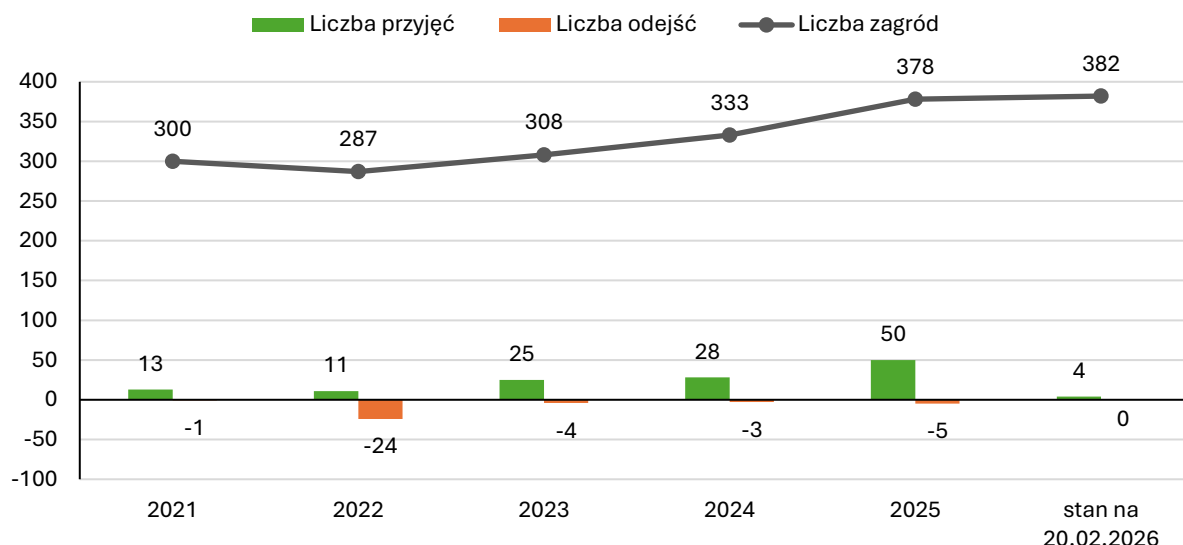
Uzupełnieniem analiz były również publikacje, ekspertyzy oraz materiały informacyjne przygotowane przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Krakowie – treści zamieszczonych na stronie internetowej programu Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych (www.zagrodaedukacyjna.pl), a także inne opracowania naukowe dotyczące edukacyjnych funkcji gospodarstw rolnych.

WYNIKI

Rozwój Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych

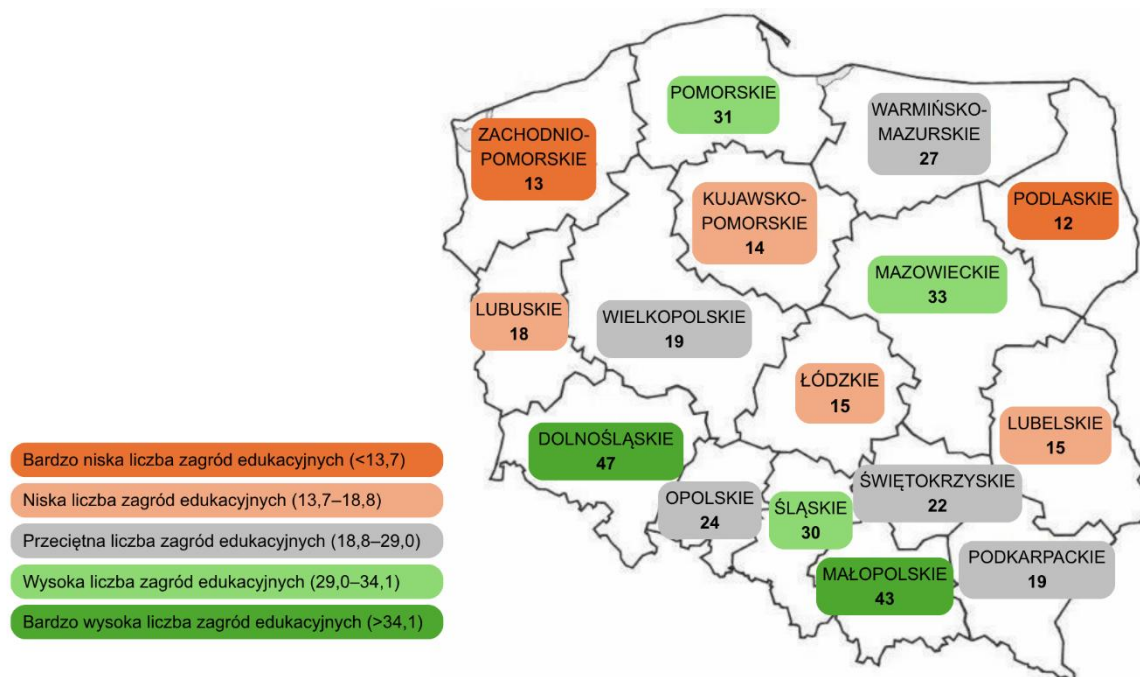
Rozwój Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych w ostatnich latach charakteryzuje się dynamicznym wzrostem liczby podmiotów, mimo przejściowego spadku w 2022 r. Był to jedyny rok w analizowanym okresie, w którym liczba odejść (24) znacząco przewyższyła liczbę nowych przyjęć (11). Kolejne lata to okres dynamicznej ekspansji. Od 2023 r. obserwuje się wyraźny trend wzrostowy. Sieć powiększyła się kolejno o 7,3% w 2023 r., 8,1% w 2024 r. oraz aż 13,5% w 2025 r. 2025 r. był rekordowy pod względem liczby nowych członków sieci (50 przyjęć), co świadczy o rosnącej popularności tej formy działalności wśród rolników (rycina 1).

Rycina 1. Dynamika rozwoju Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych oraz bilans przyjęć i odejść w latach 2021–2026 [dane przekazane przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Krakowie]

Rozmieszczenie zagród edukacyjnych w Polsce wykazuje wyraźne zróżnicowanie regionalne. Największą koncentrację tego typu podmiotów odnotowano w południowej części kraju, szczególnie w województwie dolnośląskim oraz małopolskim. Stosunkowo wysokie wartości odnotowano również w województwach mazowieckim, pomorskim oraz śląskim. Z kolei najmniejszą liczbę zagród edukacyjnych stwierdzono w północno-wschodniej i północno-zachodniej części Polski, zwłaszcza w województwie podlaskim oraz zachodniopomorskim. W większości pozostałych regionów liczba zagród kształtuje się na poziomie niskim lub przeciętnym, co wskazuje na umiarkowane rozprzestrzenienie tej formy działalności w skali kraju (rycina 2).

Rycina 2. Regionalne zróżnicowanie liczby zagród edukacyjnych w Polsce według województw (stan na 20.02.2026) [dane przekazane przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział w Krakowie]

Objaśnienie: Podział na klasy wykonano metodą odchylenia standardowego ($M \pm SD$). Wyróżniono pięć klas: bardzo niską ($<M - SD$), niską (od $M - SD$ do $M - 0,5SD$), przeciętną ($M \pm 0,5SD$), wysoką (od $M + 0,5SD$ do $M + SD$) oraz bardzo wysoką ($>M + SD$).

Główne cele funkcjonowania zagród edukacyjnych i ich grupy odbiorców

Według koordynatorów OSZE najważniejszymi celami funkcjonowania zagród edukacyjnych są popularyzacja wiedzy o rolnictwie oraz kształtowanie świadomości konsumenckiej, przy czym w obu przypadkach aż 84,6% respondentów wybrało odpowiedź „zdecydowanie tak” i obie odpowiedzi uzyskały najwyższą średnią 4,85. Bardzo niski współczynnik zmienności dla tych kategorii ($V = 7,75\%$) oraz wysoka ujemna asymetria ($As = -2,18$) potwierdzają niemal całkowitą jednomyślność badanych co do priorytetów sieci. Bardzo wysoko oceniono również kształtowanie postaw prośrodowiskowych (4,69), budowanie szacunku do pracy rolnika (4,69) oraz edukację ekologiczną (4,62). Nieco mniejsze znaczenie przypisano integracji społecznej (średnia 4,00), która charakteryzowała się największym rozproszeniem opinii w tej grupie ($V = 25,00\%$) – rycina 3, tabela 1.

Rycina 3. Cele funkcjonowania zagród edukacyjnych w opinii koordynatorów wojewódzkich
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

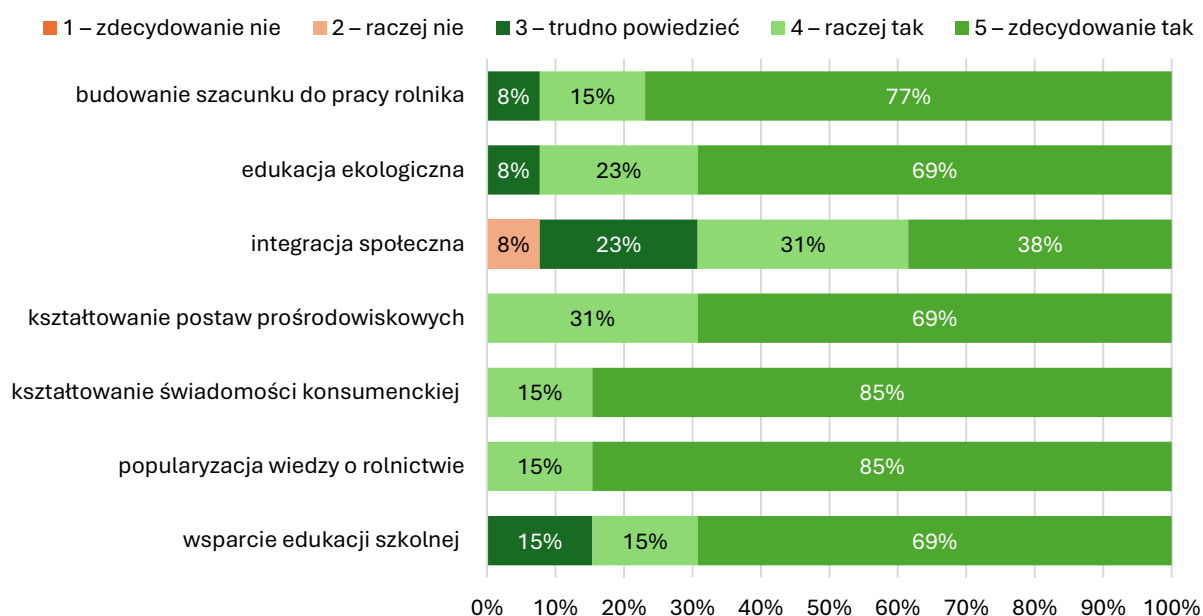

Tabela 1. Statystyki opisowe dotyczące hierarchii celów działalności edukacyjnej w zagrodach edukacyjnych
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

Cele działalności edukacyjnej	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe	Współczynnik asymetrii	Współczynnik zmienności (%)
Budowanie szacunku do pracy rolnika	4,69	0,63	-2,05	13,44%
Edukacja ekologiczna	4,62	0,65	-1,58	14,09%
Integracja społeczna	4,00	1,00	-0,59	25,00%
Kształtowanie postaw prośrodowiskowych	4,69	0,48	-0,95	10,24%
Kształtowanie świadomości konsumenckiej	4,85	0,38	-2,18	7,75%
Popularyzacja wiedzy o rolnictwie	4,85	0,38	-2,18	7,75%
Wsparcie edukacji szkolnej	4,54	0,78	-1,41	17,10%

Zagrody najlepiej realizują swoje funkcje w odniesieniu do dzieci w wieku szkolnym (średnia 4,92, przy czym aż 92,3% respondentów odpowiedziało „zdecydowanie tak”). Znacznie słabiej oceniono realizację zadań edukacyjnych wobec: młodzieży szkolnej (3,85), dorosłych i seniorów (odpowiednio

3,38 i 3,31), osób z niepełnosprawnościami (2,92) oraz studentów (2,77), co wskazuje na wyraźną lukę w ofercie dla tych grup. Warto zwrócić uwagę na wysoki współczynnik zmienności dla osób z niepełnosprawnościami ($V = 35,50\%$), co sugeruje brak wypracowanych standardów obsługi tej grupy w skali kraju. Z kolei relatywnie wysokie odchylenie standardowe dla młodzieży szkolnej ($SD = 1,07$) wskazuje na zróżnicowane doświadczenia koordynatorów w angażowaniu starszych grup uczniów (rycina 4, tabela 2).

Rycina 4. Poziom realizacji funkcji edukacyjnych zagród w odniesieniu do różnych grup odbiorców
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

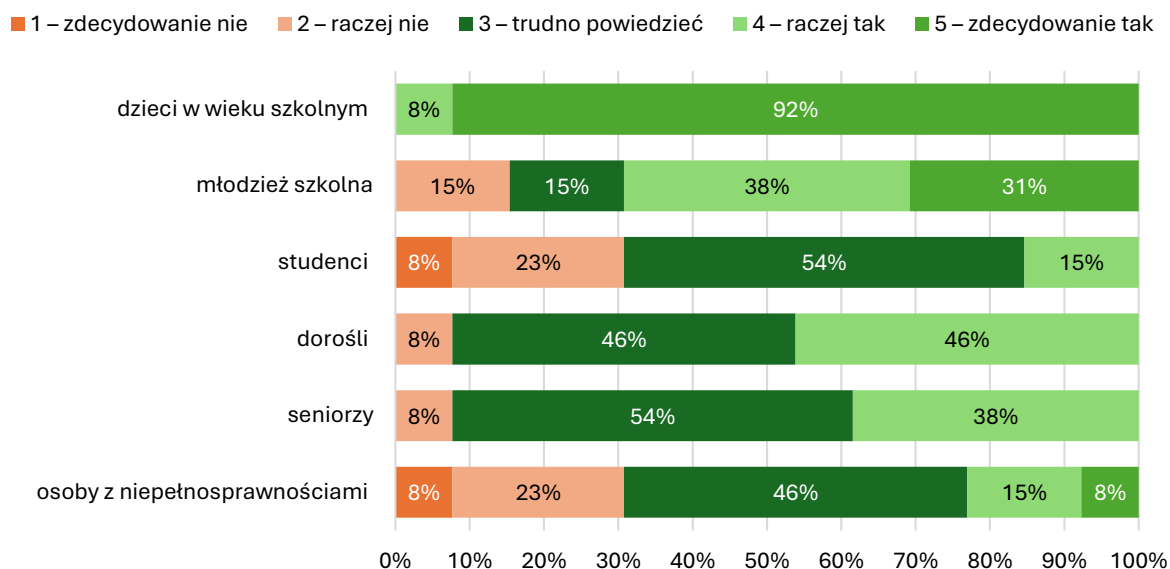

Tabela 2. Ocena stopnia realizacji funkcji edukacyjnych zagród w podziale na grupy odbiorców
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

Grupy odbiorców	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe	Współczynnik asymetrii	Współczynnik zmienności (%)
Dzieci w wieku szkolnym	4,92	0,28	–3,61	5,63%
Młodzież szkolna	3,85	1,07	–0,62	27,77%
Studenci	2,77	0,83	–0,53	30,05%
Dorośli	3,38	0,65	–0,57	19,22%
Seniorzy	3,31	0,63	–0,31	19,06%
Osoby z niepełnosprawnościami	2,92	1,04	0,18	35,50%

Rozwijane umiejętności i kompetencje odbiorców zagród

Gospodarstwa edukacyjne postrzegane są przede wszystkim jako miejsca rozwoju kompetencji „twardych” – umiejętności praktyczne, wiedza przyrodnicza oraz wiedza o żywności uzyskały identyczne, najwyższe noty ($M = 4,85$; $V = 7,75\%$). Ponad 80% respondentów uznaje te obszary za kluczowe. Wysoko punktowane są także umiejętności manualne i rzemieślnicze (4,77) oraz znajomość tradycji wsi i dziedzictwa lokalnego (4,69). Najniżej w zestawieniu uplasowały się umiejętności społeczne ($M = 4,15$), co przy współczynniku zmienności $V = 19,27\%$ i asymetrii $As = -0,31$ sugeruje, że funkcja wychowawcza w zakresie relacji międzyludzkich jest traktowana jako drugorzędna względem edukacji przedmiotowej i manualnej (rycina 5, tabela 3).

Rycina 5. Odsetek odpowiedzi dotyczących umiejętności i kompetencji rozwijanych przez uczestników zajęć
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

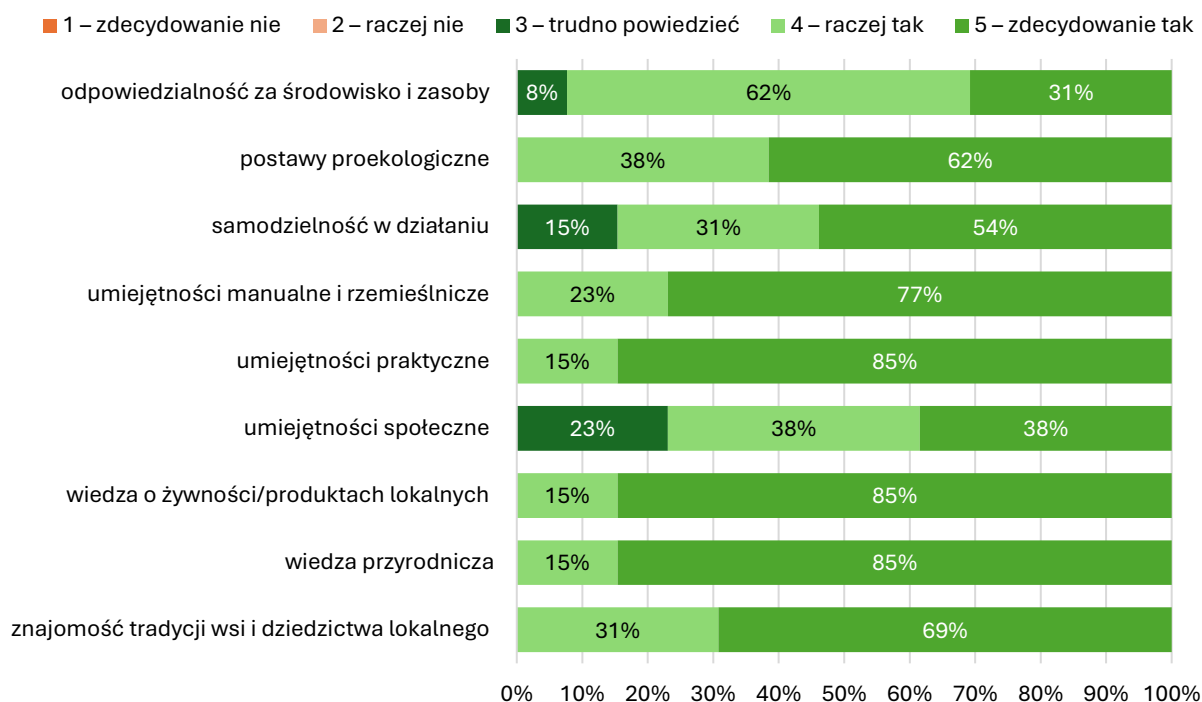

Tabela 3. Umiejętności i kompetencje kształtowane u uczestników zajęć w zagrodach edukacyjnych
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

Umiejętności i kompetencje	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe	Współczynnik asymetrii	Współczynnik zmienności (%)
Odpowiedzialność za środowisko i zasoby	4,23	0,60	-0,07	14,16%
Postawy proekologiczne	4,62	0,51	-0,54	10,97%
Samodzielność w działaniu	4,38	0,77	-0,85	17,51%
Umiejętności manualne i rzemieślnicze	4,77	0,44	-1,45	9,19%
Umiejętności praktyczne	4,85	0,38	-2,18	7,75%
Umiejętności społeczne	4,15	0,80	-0,31	19,27%
Wiedza o żywności/produktach lokalnych	4,85	0,38	-2,18	7,75%
Wiedza przyrodnicza	4,85	0,38	-2,18	7,75%
Znajomość tradycji wsi i dziedzictwa lokalnego	4,69	0,48	-0,95	10,24%

Sieci współpracy między zagrodami i monitoring

Większość koordynatorów (92,3%) wskazała, że województwo nie posiada formalnej sieci współpracy między zagrodami edukacyjnymi. Jedynym wskazanym wyjątkiem jest Stowarzyszenie Szlak Gospodarstw Edukacyjnych w województwie śląskim. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku monitorowania efektów działań – aż 92,3% koordynatorów wskazało, że w województwie nie prowadzi się systematycznej ewaluacji czy ankietyzacji uczestników. Wyjątkiem jest województwo dolnośląskie, w którym wskazano, że są zagrody, które ankietują swoich gości. Zadają pytania na temat oferty edukacyjnej i pobytu w ich zagrodzie. Niektóre zagrody na koniec zajęć pytają uczestników o szczere wrażenia.

Współpraca z instytucjami i organizacjami zewnętrznymi

Kluczowym ogniwem w systemie wsparcia zagród są Ośrodki Doradztwa Rolniczego (ODR), co potwierdza bardzo wysoka średnia ($M = 4,77$) oraz najniższy w tej grupie współczynnik zmienności ($V = 9,19\%$). Wysoki konsensus dotyczy również współpracy z lokalnymi grupami działania (LGD) ($M = 4,15$). Najstabilniej układa się współpraca z uczelniami wyższymi ($2,77$) oraz nadleśnictwami ($3,00$). Wysokie wskaźniki zmienności również w przypadku uczelni wyższych ($V = 30,05\%$) oraz organizacjami pozarządowymi ($V = 31,19\%$) wskazują na przypadkowy i niezinstytucjonalizowany charakter tych kontaktów w poszczególnych regionach (rycina 6, tabela 4).

Rycina 6. Częstotliwość współpracy zagród edukacyjnych z instytucjami i organizacjami zewnętrznymi
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

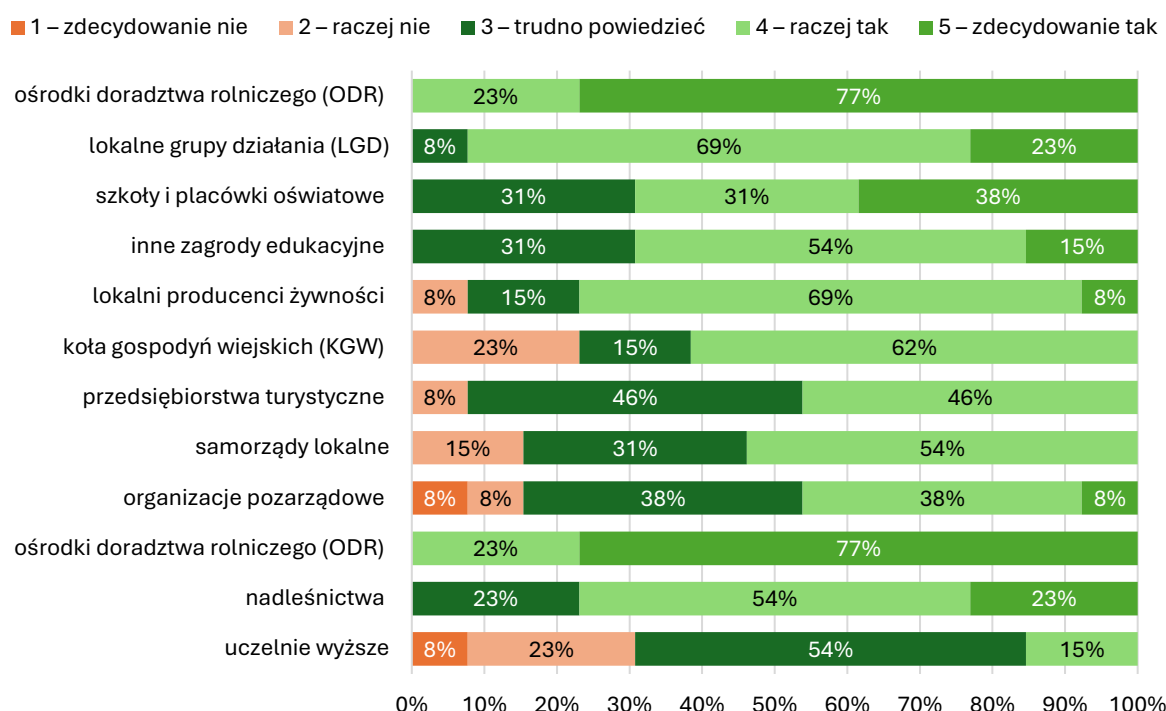

Tabela 4. Intensywność współpracy zagród edukacyjnych z instytucjami i organizacjami zewnętrznymi
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

Instytucje i organizacje	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe	Współczynnik asymetrii	Współczynnik zmienności (%)
Ośrodki doradztwa rolniczego (ODR)	4,77	0,44	-1,45	9,19%
Lokalne grupy działania (LGD)	4,15	0,55	0,14	13,35%
Szkoły i placówki oświatowe	4,08	0,86	-0,16	21,15%
Inne zagrody edukacyjne	3,85	0,69	0,20	17,91%
Lokalni producenci żywności	3,77	0,73	-1,16	19,23%
Koła gospodyń wiejskich	3,38	0,87	-0,93	25,70%
Przedsiębiorstwa turystyczne	3,38	0,65	-0,57	19,22%
Samorządy lokalne	3,38	0,77	-0,85	22,69%
Organizacje pozarządowe	3,31	1,03	-0,73	31,19%
Ośrodki kultury/ biblioteki/ domy kultury	3,15	0,80	-0,31	25,39%
Nadleśnictwa	3,00	0,71	0,00	23,57%
Uczelnie wyższe	2,77	0,83	-0,53	30,05%

Wyzwania i bariery

Badanie ujawnia silną polaryzację w postrzeganiu barier. Najpoważniejszą przeszkodą w funkcjonowaniu zagród edukacyjnych według koordynatorów są kwestie ekonomiczne, które dominują w strukturze odpowiedzi. Brak stabilnych źródeł finansowania ($M = 4,69$) jest najsilniej akcentowanym wyzwaniem – aż 76,9% respondentów zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie tak”. Dodatkowo 53,8% badanych wskazało na „ograniczone finansowanie działalności edukacyjnej” jako bardzo istotny problem ($M = 4,46$). Sezonowość zainteresowania ofertą stanowi również realne utrudnienie dla większości badanych. Ponad 61,5% respondentów oceniło to wyzwanie jako „raczej tak”. Wiele obszarów, które teoretycznie mogłyby utrudniać prowadzenie zagrody, zostało przez koordynatorów ocenionych jako mało problematyczne lub wręcz nieistotne. Koordynatorzy stanowczo odrzucają tezę o braku zapewnienia bezpieczeństwa ($M = 2,15$), braku kadry lub kompetencji pedagogicznych ($M = 2,46$), problemach logistycznych ($M = 2,62$) czy słabej frekwencji uczestników ($M = 2,77$). Niepokojący jest wysoki współczynnik zmienności dla rozpoznawalności idei ($V = 40,27\%$) oraz barier bezpieczeństwa ($V = 41,73\%$), co oznacza, że w niektórych województwach problemy te są marginalne, podczas gdy w innych mogą stanowić istotną przeszkodę rozwojową. Zagrody edukacyjne czują się przygotowane merytorycznie i infrastrukturalnie, a ich głównym zmartwieniem jest brak systemowej stabilizacji finansowej oraz nierównomierne rozłożenie pracy w ciągu roku (rycina 7, tabela 5).

Rycina 7. Rozkład opinii na temat barier ograniczających rozwój zagród edukacyjnych
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

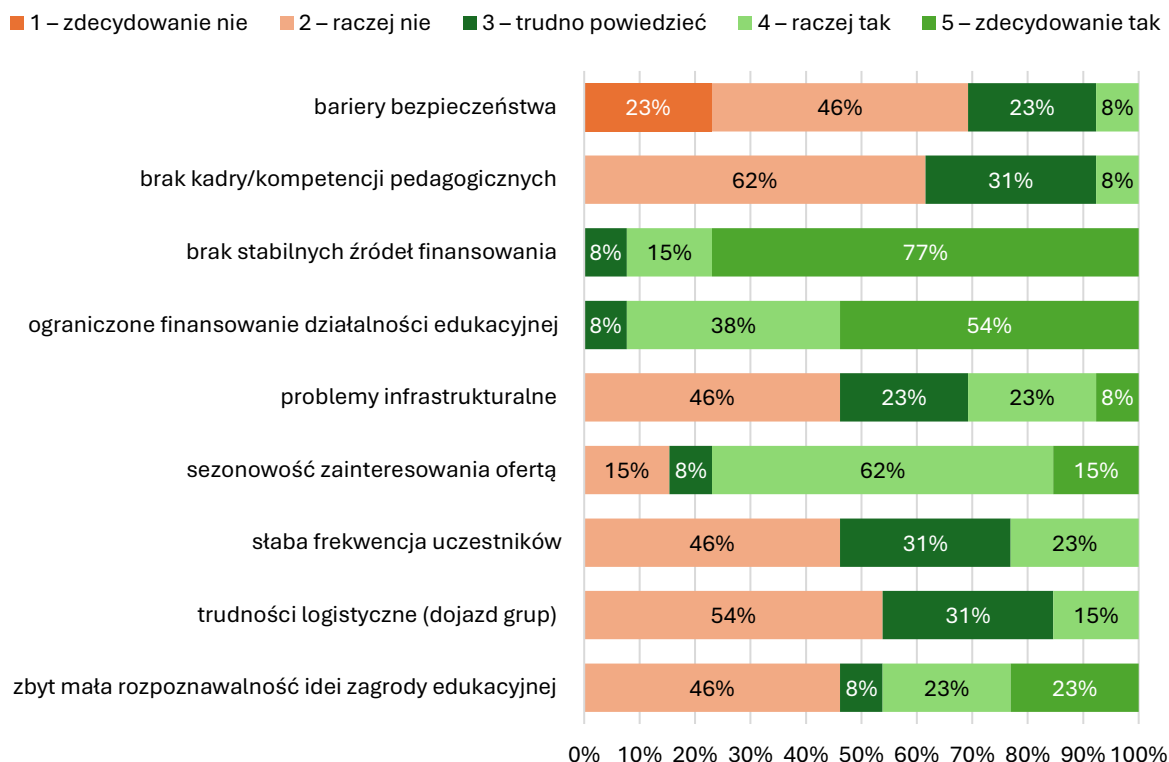

Tabela 5. Ocena barier ograniczających działalność edukacyjną w zagrodach edukacyjnych
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

Bariery	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe	Współczynnik asymetrii	Współczynnik zmienności (%)
Bariery bezpieczeństwa	2,15	0,90	0,47	41,73%
Brak kadry/ kompetencji pedagogicznych	2,46	0,66	1,19	26,82%
Brak stabilnych źródeł finansowania	4,69	0,63	-2,05	13,44%
Ograniczone finansowanie działalności edukacyjnej	4,46	0,66	-0,86	14,80%
Problemy infrastrukturalne	2,92	1,04	0,70	35,50%
Sezonowość zainteresowania ofertą	3,77	0,93	-0,95	24,59%
Słaba frekwencja uczestników	2,77	0,83	0,50	30,05%
Trudności logistyczne (dojazd grup)	2,62	0,77	0,85	29,36%
Zbyt mała rozpoznawalność idei zagrody edukacyjnej	3,23	1,30	0,30	40,27%

Potrzeby rozwojowe i postulaty działań wspierających rozwój OSZE

Najważniejsze potrzeby to stabilne finansowanie ($M = 4,77$; 76,9% odpowiedzi „zdecydowanie tak”) oraz dostęp do programów grantowych ($M = 4,69$; 69,2% odpowiedzi „zdecydowanie tak”). Obie potrzeby cechują się najniższymi współczynnikami zmienności (poniżej 11%), co świadczy o powszechności tych potrzeb. Respondenci wskazują również na potrzebę wsparcia w zakresie narzędzi cyfrowych, promocji oraz włączenia zagród do systemu edukacji formalnej. Największe kontrowersje budzi postulat włączenia zagród do systemu edukacji formalnej; mimo wysokiej średniej ($M = 4,00$), charakteryzuje się on najwyższym odchyleniem standardowym ($SD = 1,47$) oraz najwyższym współczynnikiem zmienności ($V = 36,80\%$). Wynika to z faktu, że część respondentów (15,4%) zdecydowanie odrzuca tę potrzebę, upatrując w niej prawdopodobnie zagrożenie nadmierną biurokracją (rycina 8, tabela 6).

Rycina 8. Kluczowe potrzeby rozwojowe zagród edukacyjnych w perspektywie najbliższych lat
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

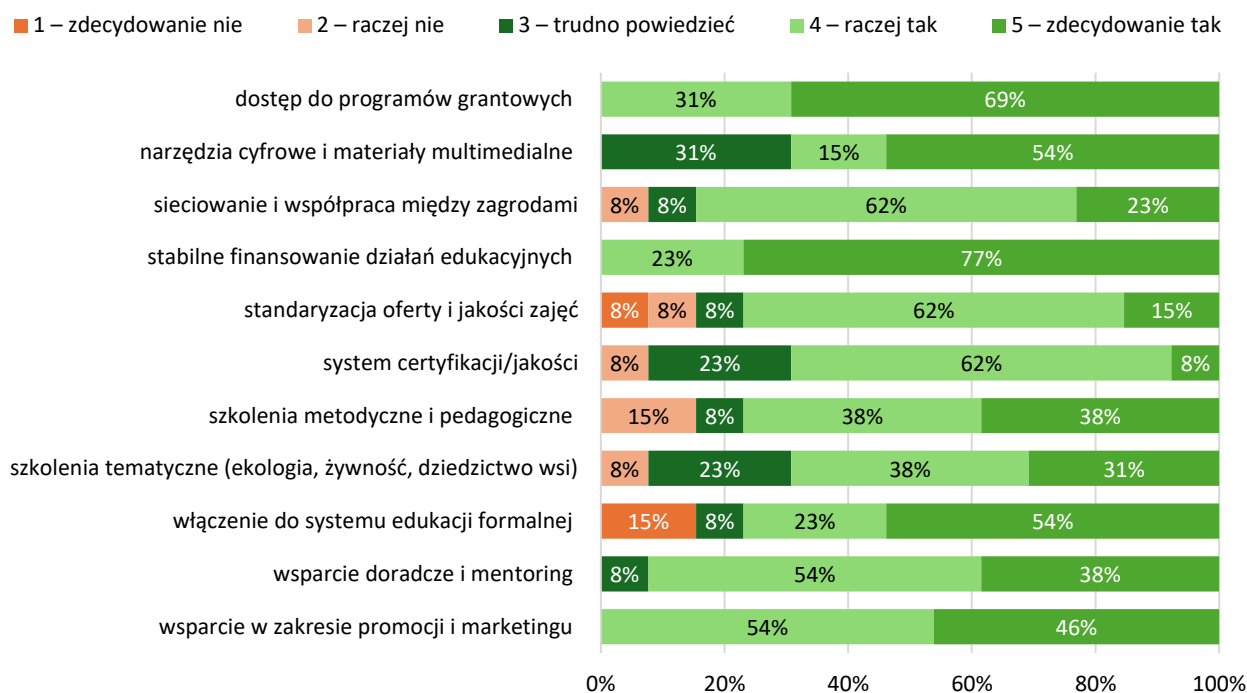

Tabela 6. Ocena potrzeb rozwojowych zagród edukacyjnych w perspektywie najbliższych lat
[opracowanie własne na podstawie wyników badań]

Potrzeby	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe	Współczynnik asymetrii	Współczynnik zmienności (%)
Dostęp do programów grantowych	4,69	0,48	-0,95	10,24%
Narzędzia cyfrowe i materiały multimedialne	4,23	0,93	-0,53	21,91%
Sieciowanie i współpraca między zagrodami	4,00	0,82	-1,09	20,41%
Stabilne finansowanie działań edukacyjnych	4,77	0,44	-1,45	9,19%
Standaryzacja oferty i jakości zajęć	3,69	1,11	-1,44	30,05%
System certyfikacji/ jakości	3,69	0,75	-0,78	20,34%
Szkolenia metodyczne i pedagogiczne	4,00	1,08	-0,94	27,00%
Szkolenia tematyczne (ekologia, żywność, dziedzictwo wsi)	3,92	0,95	-0,51	24,32%
Włączenie do systemu edukacji formalnej	4,00	1,47	-1,48	36,80%
Wsparcie doradcze i mentoring	4,31	0,63	-0,31	14,63%
Wsparcie w zakresie promocji i marketingu	4,46	0,52	0,18	11,63%

Tabela 7 stanowi syntezę postulatów jakościowych zgłoszonych przez koordynatorów wojewódzkich OSZE, pogrupowanych w pięć kluczowych obszarów strategicznych. Dominującym wątkiem jest dążenie do instytucjonalizacji zagród poprzez ścisłą współpracę z resortem edukacji oraz postulat legislacyjnego uproszczenia zasad prowadzenia działalności edukacyjnej na wzór rozwiązań funkcjonujących w agroturystyce. Ważna jest także silniejsza promocja ogólnopolskiej idei zagród edukacyjnych w mediach.

Tabela 7. Zestawienie postulatów działań wspierających rozwój OSZE kierowanych do Zarządu Krajowego
(według koordynatorów wojewódzkich) [opracowanie własne na podstawie wyników badań]

Kategoria działań	Konkretne postulaty i rozwiązania
Finanse i uregulowania prawne	zapewnienie stabilnego i stałego wsparcia finansowego dla działalności edukacyjnej. uproszczenie przepisów na wzór agroturystyki lub Rolniczego Handlu detalicznego (ulgi podatkowe, ograniczona dokumentacja). umożliwienie szerokiego aplikowania o środki z LGD na start i rozwój zagród.
Współpraca z systemem oświaty	nawiązanie systemowej współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, kuratoriami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli. włączenie wizyt w zagrodach do programu nauczania jako obowiązkowych lekcji w terenie. dofinansowanie wycieczek szkolnych dedykowanych edukacji w gospodarstwach.
Promocja i budowanie świadomości	ogólnopolska kampania promocyjna w mediach (TV, filmy promocyjne). wydanie broszur i przewodników dla nauczycieli pokazujących wartość edukacyjną zagród. zwiększenie rozpoznawalności idei zagrody edukacyjnej wśród dyrektorów szkół.
Wsparcie merytoryczne i jakość	przygotowanie gotowych pakietów scenariuszy zajęć dla różnych grup wiekowych. organizacja kursów kwalifikacyjnych, szkoleń praktycznych i wyjazdów studyjnych dla właścicieli. system certyfikacji i wydawania zaświadczeń podnoszących prestiż zagród.
Integracja środowiska	budowanie i wspieranie sieci współpracy (sieciowanie) pomiędzy poszczególnymi zagrodami.

DYSKUSJA

Przeprowadzone badania pozwoliły na kompleksową ocenę funkcjonowania Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych oraz weryfikację przyjętych założeń badawczych. Głównym celem badań była ocena dynamiki rozwoju oraz ról dydaktycznych zagród jako narzędzia edukacji pozaformalnej realizowanej w gospodarstwach rolnych. Wyniki sondażu diagnostycznego przeprowadzonego wśród

koordynatorów wojewódzkich dostarczyły argumentów do pozytywnej weryfikacji wszystkich hipotez badawczych. Należy podkreślić, że OSZE, funkcjonująca jako zastrzeżony znak towarowy zarządzany przez Centrum Doradztwa Rolniczego, stała się w Polsce liderem w sferze edukacji bazującej na zasobach rolnictwa [Bogusz i Kmita-Dziasek 2015, Wyśiński 2023].

Analiza dynamiki liczebności sieci potwierdziła stałą tendencję wzrostową OSZE, która w lutym 2026 r. osiągnęła poziom 382 podmiotów. Wzrost ten wpisuje się w obserwowany od lat trend profesjonalizacji usług edukacyjnych na wsi [Kmita-Dziasek 2015a, Wnęk 2016, Krzyżanowska 2016]. Polski model OSZE wpisuje się w szerszy trend europejski, choć wykazuje specyficzne cechy rozwojowe na tle inicjatyw zagranicznych. Podczas gdy początki polskiej sieci datuje się na 2011 r., tradycje działalności edukacyjnej dotyczącej środowiska wiejskiego sięgają początków XX w. Pierwsze przedsięwzięcie tego typu powstały w USA i krajach skandynawskich (Dania, Norwegia i Szwecja), które wprowadziły w życie idee amerykańskiego ruchu zapoczątkowane przez Klub 4H (head, health, heart, hand – głowa, zdrowie, serce, ręka – koncepcja „uczenia się przez działanie”). W porównaniu z krajami o ukształtowanej od dekad pozycji, takimi jak Francja, gdzie sieć „Bienvenue a la Ferme” skupia około 1400 obiektów, czy Włochy z liczbą 1402 akredytowanych farm dydaktycznych. Polska sieć jest mniejsza, lecz charakteryzuje się dynamiką wzrostu w ostatnich latach [Sikorska-Wolak i in. 2018].

Badania potwierdziły występowanie znacznego zróżnicowania regionalnego w rozmieszczeniu obiektów, co jest zjawiskiem akcentowanym w literaturze przedmiotu już od początku funkcjonowania sieci [Sikorska-Wolak i Zawadka 2018, Kmita-Dziasek i Bogusz 2017]. Można przypuszczać, że wynika ono z nakładania się wielu czynników. Zróżnicowanie to może wiązać się ze strukturą agrarną regionów, ponieważ zagrody edukacyjne częściej rozwijają się na obszarach z dominacją małych gospodarstw rodzinnych, dla których działalność edukacyjna stanowi formę poszukiwania dodatkowych źródeł dochodu i nowych form aktywności pozarolniczej. Według badań CDR z 2022 r. blisko 90% zagród edukacyjnych funkcjonowało w czynnych gospodarstwach rolnych o powierzchni przekraczającej 1 ha, natomiast około 10% stanowiły mniejsze gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą na własne potrzeby lub specjalistyczną produkcję rolną (ogrodnictwo, pszczelarstwo) [Kmita-Dziasek 2022a]. Istotne znaczenie ma również rozwój agroturystyki, będącej podstawą funkcjonowania większości zagród edukacyjnych. W 2015 r. usługi noclegowe świadczyło blisko 80% zagród, a w 2022 r. 71% obiektów funkcjonowało jako gospodarstwa agroturystyczne. Wskazuje to, że działalność edukacyjna najczęściej stanowi rozszerzenie istniejącej oferty turystyki wiejskiej, wykorzystując zgromadzony kapitał infrastrukturalny i organizacyjny. Jednocześnie malejący udział gospodarstw agroturystycznych może świadczyć o stopniowym poszerzaniu funkcji zagród edukacyjnych o działalność przetwórczą, terapeutyczną i opiekuńczą [Kmita-Dziasek 2015a, Kmita-Dziasek 2022a]. Dodatkowo rozwojowi sieci sprzyja bliskość dużych ośrodków miejskich zapewniających dostęp do głównych odbiorców usług edukacyjnych jakimi są zorganizowane grupy dzieci z przedszkoli i szkół podstawowych oraz aktywność Ośrodków Doradztwa Rolniczego, przy czym ponad 54% właścicieli wskazuje wsparcie doradców jako bezpośredni impuls do podjęcia działalności edukacyjnej [Sikorska-Wolak i in. 2018].

Weryfikacja H1 w zakresie ról dydaktycznych wykazała, że gospodarstwa rolne stanowią kluczowe ogniwo łączące społeczeństwo z rolnictwem. Koordynatorzy niemal jednomyślnie uznali za priorytety popularyzację wiedzy o rolnictwie oraz kształtowanie świadomości konsumenckiej (w obu przypadkach $M = 4,85$). Potwierdza to misję społeczną sieci polegającą na przeciwdziałaniu „nieuwadze społecznej” wobec rolnictwa i budowaniu krótkich łańcuchów żywnościowych [Marcysiak i in. 2023], które nie dotyczy tylko Polski – badania brytyjskiej organizacji LEAF wykazały drastycznie niski poziom wiedzy o rolnictwie wśród dorosłych Brytyjczyków [Kmita-Dziasek 2022b]. Wdrażanie tej misji sprzyja odbudowie bezpośredniej relacji rolnik – konsument, co jest kluczowe w dobie zaniku wiedzy o pochodzeniu żywności [Barwicka 2018, Marcysiak i in. 2023] i jest cechą wspólną dla wielu krajów europejskich, m.in. Francji, gdzie celem jest wychowanie do świadomej konsumpcji poprzez zrozumienie związków między

produkcją a ochroną środowiska [Chojnacka-Ożga i Ożga 2007]. Kontakt z autentycznym środowiskiem pracy rolnika jest oceniany jako skuteczniejszy niż edukacja szkolna, szczególnie w zakresie nauk przyrodniczych [Wierzbicka i Ortell 2013, Smeds i in. 2015, Sikorska-Wolak i in. 2018], co wykazuje zbieżność z międzynarodową koncepcją „outdoor education”, promującą uczenie się poza murami szkoły [Mańkowska 2009]. Edukacja w zagrodzie opiera się na procesie uczenia się wszystkimi zmysłami, co sprzyja bardziej holistycznemu rozwojowi młodego człowieka [Kmita-Dziasek 2011, Sikorska-Wolak i Zawadka 2018]. Model ten jest z powodzeniem realizowany w Szwajcarii (sieć gospodarstw edukacyjnych Schule auf dem Bauernhof), gdzie kładzie się szczególny nacisk na samodzielną pracę uczniów i zdobywanie osobistych doświadczeń poprzez tzw. ścieżki tematyczne (np. warzyw, mleka, miodu) [Kmita-Dziasek 2022b].

Badania własne ujawniły jednak, że oferta zagród jest silnie sprofilowana pod dzieci szkolne, przy jednoczesnym deficycie usług dla studentów [Gadomska i Sieczko 2025] i osób z niepełnosprawnościami. Wysoki współczynnik zmienności opinii w tym obszarze sugeruje brak systemowych standardów obsługi grup o specjalnych potrzebach. Mimo to, literatura wskazuje na ogromny, niewykorzystany potencjał zagród w zakresie inkluzji społecznej i terapii zajęciowej [Jabłoński 2016, Marcysiak 2024] oraz wdrażania koncepcji „green care” (rolnictwa społecznego, opiekuńczego, dla zdrowia), wykorzystującej zasoby gospodarstwa do wspierania zdrowia psychicznego i fizycznego [Steigena i in. 2016, Berget i Braastad 2008, Hassink i Van Dijk 2006]. Przykładem zaawansowanego rozwiązania jest szwajcarskie gospodarstwo „Alle voliere” w Gudo, które łączy funkcje edukacyjne z socjalnymi, zatrudniając osoby z niepełnosprawnością intelektualną [Kmita-Dziasek 2022b]. Ponadto identyfikacja wyzwań edukacyjnych mieszkańców wsi wskazuje na potrzebę silniejszego wsparcia doradczego i społecznego uczenia się [Dobrzyniak 2025].

Badania potwierdziły, że funkcja edukacyjna jest istotnym elementem strategii wielofunkcyjnego rozwoju gospodarstw rolnych. Działalność ta pozwala na efektywną dywersyfikację przychodów przy wykorzystaniu zasobów własnych gospodarstwa [Di Iacovo i O'Connor 2009, Kmita-Dziasek 2014]. Wyniki badań własnych wspierają tezę, że rolnik-edukator staje się nowym, ważnym aktorem społecznym na wsi, przekazującym wiedzę o żywności i kompetencje praktyczne [Kmita-Dziasek 2014]. Zagrody edukacyjne wykraczają poza tradycyjną produkcję żywności, generując nowe role zawodowe animatorów i edukatorów, co wzmacnia kapitał społeczny wsi [Marcysiak 2024]. Podobny model funkcjonuje we Francji, gdzie zajęcia w gospodarstwie dydaktycznym łączą informacje z zakresu nauk przyrodniczych, społecznych i kultury, a rolnik pełni rolę łącznika między środowiskiem wiejskim a szkołą [Sikorska-Wolak i in. 2018].

Najistotniejsze wnioski płyną z weryfikacji H2, dotyczącej barier rozwojowych. Potwierdzono, że największą przeszkodą są czynniki ekonomiczno-legislacyjne o charakterze zewnętrznym, w tym brak stabilnego finansowania ($M = 4,69$), ograniczone finansowanie działalności edukacyjnej ($M = 4,46$) oraz sezonowość ($M = 3,77$). Jednocześnie respondenci stanowczo odrzucili tezę o niedoborach merytorycznych rolników (brak kadry i kompetencji pedagogicznych, $M = 2,46$) czy brakach w zapewnianiu bezpieczeństwa ($M = 2,15$). Kwestie bezpieczeństwa są w sieci OSZE monitorowane poprzez system rekomendacji i wypracowane standardy jakości [Aspekty bezpieczeństwa... 2024, Kmita-Dziasek 2015b]. Jest to o tyle istotne, że przepisy oświatowe nie nakładają na rolników wymogu posiadania formalnych kwalifikacji pedagogicznych, o ile nie prowadzą oni wypoczynku zorganizowanego. Postulat koordynatorów dotyczący uproszczenia przepisów na wzór agroturystyki wskazuje na pilną potrzebę legislacyjnego usankcjonowania tej formy działalności [Raciborski 2015]. Wskazano na potrzebę silniejszej integracji OSZE z systemem oświaty formalnej [Sajdera 2020]. Przykładem kroku w tym kierunku jest umieszczenie zagród na liście punktów w programie „Poznaj Polskę”, co ułatwia szkołom finansowanie wycieczek [Sajdera 2022]. Wzorem do naśladowania może być model szwajcarski (Schule auf dem Bauernhof), w którym

wizyty w gospodarstwach są bezpośrednio zintegrowane z programem nauczania, a działalność jest koordynowana przez krajowe fora zrzeszające rolników i nauczycieli [Sikorska-Wolak i in. 2018].

Mimo wysokiego poziomu przygotowania rolników, dalszy rozwój sieci wymaga systemowego wsparcia finansowego oraz zinstytucjonalizowania monitoringu jakości świadczonych usług oraz lepszego dostosowania programów do potrzeb kształcenia osób dorosłych [Sammel 2017]. Budowanie trwałych relacji z systemem edukacji formalnej, na wzór współpracy ministerstw rolnictwa i edukacji w Austrii czy Włoszech, wydaje się niezbędnym kierunkiem ewolucji polskiej sieci OSZE [Kmita-Dziasek 2022b].

PODSUMOWANIE

Gospodarstwa rolne zrzeszone w Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych stają się profesjonalnymi centrami edukacji pozaformalnej. Ich rozwój jest dowodem na rosnącą popularność dywersyfikacji działalności rolniczej, gdzie edukacja traktowana jest jako dodatkowy produkt gospodarstwa, pozwalający na lepsze wykorzystanie jego zasobów przyrodniczych i kulturowych. Mimo ogólnego trendu wzrostowego rozwój ten nie jest równomierny w skali kraju, co wskazuje na regionalne zróżnicowanie potencjału do wdrażania takich inicjatyw.

Głównym sukcesem funkcjonowania zagród jest skuteczna popularyzacja wiedzy o rolnictwie oraz budowanie świadomości konsumenckiej. Koordynatorzy są niemal jednomyślni co do tego, że gospodarstwa te najlepiej kształtują szacunek do pracy rolnika oraz postawy prośrodowiskowe. Edukacja w autentycznym środowisku rolniczym pozwala na rozwój tzw. kompetencji twardych – praktycznych umiejętności manualnych oraz wiedzy przyrodniczej, które są trudne do zdobycia w warunkach szkolnych.

Największym wyzwaniem dla rolników prowadzących działalność edukacyjną nie są braki w infrastrukturze czy kompetencjach pedagogicznych (które oceniane są wysoko), lecz niestabilność ekonomiczna. Główne bariery to brak stałego finansowania oraz sezonowość zainteresowania ofertą, co utrudnia planowanie długofalowego rozwoju gospodarstw. Dodatkowo brak formalnych sieci współpracy między samymi gospodarstwami ogranicza ich siłę przebicia i możliwości wspólnej promocji.

Kluczowe wnioski i rekomendacje, jakie można wysnuć na podstawie analizy danych to:

- Zagrody edukacyjne wykazują najwyższą skuteczność w pracy z dziećmi, jednak istnieje konieczność dostosowania programów do potrzeb młodzieży, studentów, osób dorosłych oraz osób z niepełnościami, aby w pełni wykorzystać ich potencjał dydaktyczny.
- Konieczne jest systemowe włączenie zajęć w gospodarstwach do programów nauczania, co pozwoliłoby na bardziej masowe i regularne korzystanie z tej formy edukacji przez szkoły.
- Aby wspierać rozwój tej formy rolnictwa społecznego, niezbędne jest uproszczenie przepisów prawnych i podatkowych, wzorowane na rozwiązaniach dotyczących agroturystyki.
- Budowanie trwałych relacji między rolnikami a uczelniami wyższymi i sektorem nauki mogłoby przyczynić się do lepszej standaryzacji i profesjonalizacji usług edukacyjnych na wsi.

Ograniczenia badań

Prezentowane badanie, mimo kompleksowego ujęcia dynamiki rozwoju OSZE, posiada pewne ograniczenia metodologiczne, które należy wziąć pod uwagę przy interpretacji wyników. Po pierwsze, analiza opiera się głównie na perspektywie wojewódzkich koordynatorów OSZE, co stanowi specyficzne, instytucjonalne spojrzenie na funkcjonowanie sieci. Choć ich wiedza jest przekrojowa, brakuje w badaniu bezpośredniego głosu właścicieli zagród oraz przede wszystkim uczestników zajęć (uczniów, nauczycieli, rodziców), co pozwoliłoby na zobiektywizowanie oceny skuteczności dydaktycznej. Po

drugie, choć badaniem objęto koordynatorów reprezentujących 69% województw, to stopa zwrotu kwestionariuszy na poziomie 57% przy małej liczebności populacji ($N = 23$) stanowi ograniczenie dla pełnej generalizacji wyników na całą strukturę OSZE.

Perspektywy dalszych badań

Zidentyfikowane w toku analizy bariery oraz luki w ofercie zagród edukacyjnych wyznaczają istotne kierunki dla przyszłych eksploracji naukowych. W szczególności zasadne wydaje się pogłębienie badań nad dostosowaniem oferty do potrzeb seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz młodzieży szkolnej, a także identyfikacja czynników warunkujących nierównomierne rozmieszczenie zagród edukacyjnych w Polsce. Istotnym obszarem dalszych analiz pozostaje również ocena wpływu modeli wsparcia finansowego, rozwiązań legislacyjnych oraz współpracy sieciowej na rozwój i profesjonalizację działalności edukacyjnej na obszarach wiejskich. W realizacji tych celów wskazane jest wykorzystanie badań porównawczych, studiów przypadków oraz badań jakościowych z udziałem właścicieli zagród i odbiorców oferty.

PIŚMIENNICTWO

- Aspekty bezpieczeństwa w Zagrodach Edukacyjnych, 2024. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Barwicka A.M., 2018. Świadomość konsumencka młodzieży. *St. Eduk.* 50, 413–423. <https://doi.org/10.14746/SE.2018.50.27>
- Berget B., Braastad B.O., 2008. Kunnskapsstatus og forskningsbehov for Inn på tunet. [Knowledge status and research needs for 'Into the Farmyard']. Institutt for husdyr-og akvakulturvitenskap, Universitetet for miljø-og biovitenskap, 2008.
- Bogusz M., Kania J., 2016. Zagrody edukacyjne jako przykład innowacyjnej przedsiębiorczości. W: A. Jęczmyk, M. Maćkowiak, J. Uglis (red.), *Turystyka wiejska. Zagadnienia ekonomiczne i marketingowe*. Wyd. Wieś Jutra, Poznań, 116–123.
- Bogusz M., Kmita-Dziasek E., 2015. Zagrody edukacyjne jako przykład innowacyjnej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. W: W. Kamińska (red.), *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa, 155–166.
- Chojnacka-Ożga L., Ożga W., 2007. Gospodarstwa dydaktyczne jako jedna z form działalności agroturystycznej na przykładzie włoskiej prowincji Mantui. W: I. Sikorska-Wolak (red.), *Turystyka w rozwoju obszarów wiejskiej*. Wyd. SGGW, Warszawa, 190.
- Czapiewska G., 2018. Innowacyjność i aktywność społeczna w rozwoju obszarów wiejskich Pomorza – przykład zagród edukacyjnych. *Acta Univ. Lodz. Folia Geogr. Soc.-Oecon.* 31(1), 39–58. <https://doi.org/10.18778/1508-1117.31.03>
- Di Iacovo F., O'Connor D., 2009. Supporting policies for social farming in Europe: Progressing multifunctionality in responsive rural areas. ARSIA, Firenze.
- Dobrzyniak M., 2025. Wyzwania edukacyjne – wybrane preferencje mieszkańców obszarów wiejskich. *Rocz. Andrag.* 32, 119–134. <https://doi.org/10.12775/RA.2025.007>
- Gadomska A., Sieczko A., 2025. Postrzeganie innowacyjnych produktów turystyki wiejskiej przez studentów uczelni warszawskich. *Tur. Roz. Reg.* 23, 37–46. <https://doi.org/10.22630/TIRR.2025.23.4>
- Hassink J., Van Dijk M., 2006. Farming for health across Europe. Comparison between countries, and recommendations for a research and policy agenda. W: J. Hassink, M. Van Dijk (red.), *Farming for health: Green-care farming across Europe and the United States of America*. Springer, Dordrecht, 347–357.
- Jabłoński M., 2016. Zapomniana rzeczywistość. Rzec o (nie)świadomej inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnością intelektualną w Państwowych Gospodarstwach Rolnych. *Pareja* 2(6), 131–147.
- Kmita-Dziasek E., 2011. Agroturystyczne gospodarstwa edukacyjne – idee i dobre przykłady. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Kmita-Dziasek E., 2014. Gospodarstwa edukacyjne w koncepcji rolnictwa zaangażowanego społecznie. Śląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Częstochowa.
- Kmita-Dziasek E., Bogusz M., 2017. Networking wiejskiej przedsiębiorczości na przykładzie Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. W: J. Wojciechowska (red.), *Sieci współpracy w turystyce wiejskiej. Stan obecny i nowe wyzwania*. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków–Łódź, 115–133.

- Kmita-Dziasek E., Kieljan K., Klimowska-Bobula E., Puchała J., Przybyszewska J., 2011. Wprowadzenie do zagadnień edukacji w gospodarstwie rolnym. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Kmita-Dziasek E., 2015a. Koncepcja i funkcjonowanie Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków, 15.
- Kmita-Dziasek E., 2015b. Wprowadzenie do zagadnień edukacji w gospodarstwie rolnym. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Kmita-Dziasek E., 2022a. Koncepcja i funkcjonowanie Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Kmita-Dziasek E., 2022b. Wprowadzenie do zagadnień edukacji w gospodarstwie rolnym. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Krzyżanowska K., 2016. Koncepcja i efekty działania Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. W: A. Grynia (red.), Czynniki ograniczające oraz poprawiające konkurencyjność nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie, Uniwersytet w Białymstoku, Wilno, 304–313.
- Mańkowska A., 2009. Przemiany programu nauczania obowiązkowego w Norwegii. Prz. Pedag., 83.
- Marcysiak T., 2024. Zagrody edukacyjne a nowe role społeczne na obszarach wiejskich. *Wiś Rol.* 202(1), 115–139. <https://doi.org/10.53098/wir.2024.1.202/05>
- Marcysiak T., Kamiński R., Kmita-Dziasek E., Hapka A., 2023. Gospodarstwa edukacyjne w systemie rolnictwa społecznego. Dom Organizatora, Toruń.
- Mitura T., Buczek-Kowalik M., 2016. Zagroda edukacyjna jako nowy produkt turystyczny (przykład województwa podkarpackiego). *Ann. UMCS sec. B* 71(2). <http://dx.doi.org/10.17951/b.2016.71.2.117>
- Nazar K., Krzysztof O., 2024. Zagroda edukacyjna jako markowy produkt turystyczny na obszarach wiejskich. *Czerkasy*, 89.
- Raciborski J., 2022. Prawne uwarunkowania prowadzenia działalności edukacyjnej w gospodarstwach rolnych. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Sajdera J., 2020. Inicjatywy przedsiębiorcze na rzecz edukacji z perspektywy działalności Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych. *Przedsięb. Eduk.* 16(2), 214–224. <https://doi.org/10.24917/20833296.162.17>
- Sajdera J., 2022. Edukacja w zagrodach edukacyjnych w kontekście dokumentów programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Sammel A., 2017. Zagrody edukacyjne jako miejsce kształcenia osób dorosłych. *Tur. Rozw. Reg.* 7, 81–90. <https://doi.org/10.22630/TIRR.2017.7.8>
- Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K., Zawadka J. 2018. Edukacja w turystyce wiejskiej. Wyd. SGGW, Warszawa, 98, 113.
- Sikorska-Wolak I., Zawadka J., 2018. Edukacyjne funkcje gospodarstw rolnych. *Econ. Reg. Stud.* 9(2), 79–80, 98–112.
- Smeds P., Jeronen E., Kurppa S., 2015. Farm education and the value of learning in an authentic learning environment. *Int. J. Environ. Sci. Educ.* 10(3), 381–404. <https://doi.org/10.12973/ijese.2015.251a>
- Steigena A.M., Kogstada R., Hummelvollb J.K., 2016. Green Care services in the Nordic countries: an integrative literature review. *Europ. J. Soc. Work* 19(5), 693. <https://doi.org/10.1080/13691457.2015.1082983>
- Wierzbicka A., Ortell P., 2013. Efektywność różnych metod edukacji przyrodniczo-leśnej w pokazowej zagrodzie zwierząt w Gołuchowie. *For.estry Letters* 105, 103–111.
- Wiśniewska A., 2023. Dziedzictwo kulturowe w programach edukacyjnych pomorskich gospodarstw agroturystycznych należących do Sieci Zagród Edukacyjnych. *Roz. Reg. Pol. Reg.* (67), 43–68. <https://doi.org/10.14746/rrpr.2023.67s.05>
- Wnęk M., 2016. Ekologia i ochrona środowiska w programach Zagród Edukacyjnych. Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie, Kraków.
- Wojciechowska-Solis J., Kobyłka A., Ciesielski M., Korcz N., 2024. Potencjał turystyki przyrodniczej w Polsce. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Wyśiński P., 2023. Zagroda Edukacyjna pomysłem na biznes – aspekty formalno-prawne prowadzenia działalności edukacyjnej w gospodarstwie rolnym. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków.
- Zawadka J., Gabrjonczyk P., Krzyżanowska K., 2023. Charakterystyka oferty polskich zagród edukacyjnych. *Annals PAAAE* 25(3). <https://doi.org/10.22004/ag.econ.340051>

Abstract: Non-formal education conducted in educational farms on rural areas complements the formal education system by utilizing authentic resources of agricultural farms for multisensory learning. The Nationwide Network of Educational Farms, established in 2011 by the Agricultural Advisory Centre, currently comprises 382 entities and demonstrates dynamic growth (+13.5% in 2025). The educational offer (1–8 hours) addresses priorities: plant and animal production, processing, ecology, and cultural heritage through activating methods (e.g., “from grain to bread”). Own research (desk research of 382 farms and survey among OSZE provincial coordinators, 57% response rate) confirmed dominant objectives: popularization of agricultural knowledge and development of

consumer awareness, high effectiveness towards school children, and deficits in the offer for seniors and people with disabilities. The main barriers are economic-legislative factors (lack of stable funding), while internal resources prove sufficient. Research hypotheses were positively verified: H1 – restoring the society-agriculture relationship; H2 – dominance of external barriers. Key recommendations include simplification of legal regulations, integration with the education system, and development of networking and promotion.

Keywords: educational farms, OSZE, non-formal education, social agriculture

Źródło finansowania: Katedra Turystyki i Rekreacji, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, SUBB.WRT.19.032.

Otrzymano/Received: 24.04.2026

Zaakceptowano/Accepted: 3.08.2026

Online first: 31.08.2026

Cytowanie: Kobyłka A., Walczak J., 2026. Zagrody edukacyjne jako narzędzie edukacji realizowanej w gospodarstwach rolnych. *Agron. Sci.* online first, 1–17. <https://doi.org/10.24326/as.2026.5699>